

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра психології і туризму

Кваліфікаційна робота

на тему:

на тему: «Об'єкти світової спадщини ЮНЕСКО в Чилі як туристичні ресурси»

Допущено до захисту

«___» _____ 2024 року

здобувача вищої освіти групи Т 01-20
факультету туризму, бізнесу і психології
освітньої програми
Туристичне обслуговування
за спеціальністю 242 Туризм
Тонконог П. В.

*Завідувач кафедри
психології і туризму*

Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент
Лебедева І. М.

д.психол.н., проф.
Бондаренко О. Ф.

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	8
1.1. Понятійний апарат і методи дослідження	8
1.2. Місце Світової спадщини ЮНЕСКО у туризмі.....	12
2. ОБ'ЄКТИ СВІТОВОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО У ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ ЧИЛІ	17
2.1. Архітектурні пам'ятки Чилі та об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО	17
2.2. Острів Паски як унікальний туристичний ресурс	22
2.3. Історично-культурні пам'ятки Чилі, як потенціал для розширення списку Світової спадщини ЮНЕСКО.....	44
3. ПОЛІТИКА ЧИЛІ У ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	47
3.1. Перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму Чилі	47
3.2. Залучення об'єктів історико-культурної спадщини Чилі до туристичної галузі: досвід для України.....	48
ВИСНОВКИ.....	50
РЕЗЮМЕ\RESUME.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Туризм - це одна з найважливіших сфер діяльності сучасної економіки, націлена на задоволення потреб людей і підвищення якості життя населення. При цьому на відміну від багатьох інших галузей економіки туризм не призводить до виснаження природних ресурсів. Будучи експортоорієнтованою сферою, туризм виявляє більшу стабільність порівняно з іншими галузями в умовах нестійкої ситуації на світових ринках.

Нині індустрія туризму у світі є однією зі сфер у міжнародній торгівлі послугами, яка розвивається найдинамічніше. За останні 20 років середньорічні темпи зростання кількості прибуттів іноземних туристів у світі становили 5,1%, валютних надходжень – 14%. Якщо в 1950 р. кількість туристів у всьому світі становила 25 млн., а оборот туристської індустрії – 2,1 млрд. дол. США, то згідно з даними Всесвітньої туристської організації при ООН (ЮНВТО) у 2023 р. у світі було зареєстровано 846,0 млн. прибуттів туристів, а надходження від міжнародного туризму сягнули 733 млрд. дол. США. Всесвітнього охоплення міжнародний туризм набув, починаючи з 60-70-х років ХХ століття. У результаті утворився світовий туристський ринок, у якому беруть участь практично всі країни.

Нерідко туризм виявлявся в різних країнах тим важелем, використання якого давало змогу оздоровити всю національну економіку країни. У багатьох країнах туризм відіграє значну роль у формуванні валового внутрішнього продукту, створенні додаткових робочих місць і забезпеченні зайнятості населення, активізації зовнішньоторговельного балансу. Туризм виступає своєрідним каталізатором соціально-економічного розвитку. Туризм став одним із найприбутковіших видів бізнесу у світі. Розвинений туризм називають одним із головних феноменів ХХ століття.

Формування ринкової економіки в Чилі посилило інтерес до форм і методів туристичного обслуговування населення. Протягом кількох поколінь значна частина населення Чилі користувалася туристичними послугами, внаслідок чого потреба в них була масовою, тобто увійшла в норму життя, стала частиною національної культури. Розвиток галузі туризму прискореними темпами і зростання негативних наслідків конкуренції та комерціалізації туристичної діяльності призвели до розуміння необхідності державного регулювання туристичного бізнесу.

Чилі має величезний потенціал як для розвитку внутрішнього туризму, так і для прийому іноземних мандрівників. У неї є все необхідне - величезна територія, багата історична та культурна спадщина, а в окремих регіонах - незаймана, дика природа. Потенційні можливості Чилі дають змогу за відповідного рівня розвитку туристської інфраструктури приймати до 40 млн. іноземних туристів на рік. Незважаючи на величезні можливості розвитку туризму, Чилі на світовому ринку туристських послуг має більш ніж скромний вигляд: на її частку за кількістю внутрішніх туристів припадає менше ніж 1,5% світового туристського потоку. За останні 6-7 років внутрішній туризм став популярним у країні, кількість туристів, які виїжджають за межі Чилі, зросла майже вдвічі. Однак внутрішній туризм не приносить (за малим числом турагентств) нових робочих місць і мільярдних доходів.

Ефективному розвитку туризму в Чилі багато в чому заважає відсутність чіткої державної політики в галузі туризму. Перспективи розвитку туристичного комплексу Чилі багато в чому залежать від посилення державного регулювання туристичної сфери на загальнонаціональному рівні, що має поєднуватися із сучасною стратегією просування регіональних турпродуктів. Крім того, зростання популярності країни на міжнародному туристичному ринку може сприяти активне залучення історико-культурних ресурсів країни до туристичної галузі.

Особливий інтерес з цієї точки зору становлять об'єкти, які входять до Світової спадщини ЮНЕСКО.

Постановка проблеми та ступінь розробленості теми. Чилі володіє численними унікальними культурними та природними об'єктами, визнаними ЮНЕСКО об'єктами Світової спадщини, які мають неоціненне значення для людства. Однак заходи щодо їх збереження, управління та популяризації в Чилі потребують вдосконалення з метою забезпечення належного рівня охорони та раціонального використання цих об'єктів як туристичних атракцій та осередків духовної і природної цінності для нинішнього та майбутніх поколінь

Проблема використання об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у туристичній галузі Чилі має середній ступінь розробленості в науковій літературі. Існує низка публікацій, присвячених окремим визначним пам'яткам Чилі, таким як національні парки Торрес-дель-Пайне і Лас-Хуайтекас, історичний квартал міста Вальпараїсо тощо. Однак комплексних ґрунтовних досліджень, що охоплюють всі об'єкти ЮНЕСКО в країні, їхню загальну характеристику, питання управління, збереження немає. У дисертаційних роботах дана проблематика майже не розглядалась, за винятком певних аспектів, дотичних до окремих об'єктів. Офіційні матеріали ЮНЕСКО, такі як періодичні звіти та документація Комітету всесвітньої спадщини, висвітлюють стан об'єктів в Чилі, проте мають достатньо формальний і фрагментарний характер. На національному рівні в Чилі питання об'єктів ЮНЕСКО розглядаються переважно в контексті туристичної привабливості, просвітницьких програм тощо. Комплексні наукові дослідження виявлені не були.

Таким чином, проблема об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Чилі потребує більш детального і системного наукового вивчення, особливо в аспектах загальної характеристики, управління, збереження і популяризації.

Об'єктом дослідження у дипломній роботі є сукупність культурних і природних об'єктів на території Чилі, внесених до Списку Світової спадщини ЮНЕСКО.

Предметом дослідження є об'єкти Світової спадщини людства, розташовані у Чилі, як туристичні ресурси країни.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, розташованих у Чилі, як потенціалу для розвитку туристичної галузі Чилі.

Для вирішення поставленої мети були сформульовані такі **завдання**:

– Розкрити теоретичні аспекти проблеми місця Світової спадщини людства у галузі міжнародного туризму.

– Розглянути принципи формування Списку Світової спадщини ЮНЕСКО, критерії внесення об'єктів до нього, принципи управління та охорони спадщиною.

– Дослідити історію включення чилійських об'єктів до Списку Світової спадщини, їх географічне розміщення, особливості використання у туристичній галузі країни.

– Провести аналіз сучасного стану об'єктів, виявити загрози та ризики для їх збереження.

– Дослідити заходи, що вживаються урядом Чилі та міжнародними організаціями для охорони, управління та популяризації цих об'єктів.

– Визначити роль та значення об'єктів Всесвітньої спадщини для туристичної індустрії Чилі.

– Вивчити досвід Чилі у сфері збереження об'єктів Всесвітньої спадщини та можливості його використання в Україні.

Методи дослідження. Під час дослідження застосовувався системний підхід для комплексного вивчення сукупності об'єктів як єдиної системи. Були використані наукові методи: аналізу, синтезу, історичний (для дослідження процесу внесення чилійських об'єктів до Списку

ЮНЕСКО), картографічний (для аналізу територіального розміщення, природних умов розташування об'єктів), порівняльно-географічний метод (для зіставлення об'єктів між собою) та ін.

Інформаційною основою дослідження є статистичні дані UNWTO, матеріали ЮНЕСКО, законодавчі акти Чилі, які стосуються сфери туризму та охорони культурної спадщини, матеріали довідкового характеру, які характеризують об'єкти Світової спадщини у Чилі, картографічні матеріали.

Ступінь вирішення проблеми в дослідженні та практичне значення одержаних результатів. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі всіх об'єктів, розташованих у Чилі, які входять до Світової спадщини ЮНЕСКО, як туристичних ресурсів, з урахуванням характеристики стану їх збереженості та особливостей використання у туристичній галузі. Результати дослідження можуть бути використані органами управління туристичною галуззю України, туристичними підприємствами з метою розробки заходів, спрямованих на збільшення потенціалу використання об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, розташованих в Україні, для розвитку туристичної сфери нашої держави.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи здійснена під час доповіді на тему «Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО в Чилі як туристичний ресурс» на Міжнародній науково-практичній конференції "Ad orbem per linguas. До світу через мови". (Київ, 16-17 травня 2024 року).

Обсяг і структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, резюме, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи становить 59 сторінки тексту. Список використаних джерел – 30 позицій.

1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Понятійний апарат і методи дослідження

Для визначення понятійного апарату дослідження на тему "Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО в Чилі" розглянемо ключові терміни та поняття, які будуть використовуватися. Ось деякі з них (Сааведра, Х. (2022)):

1. Світова спадщина ЮНЕСКО (UNESCO World Heritage) - культурні та природні об'єкти, що мають видатну універсальну цінність для людства і занесені до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

2. Критерії відбору об'єктів Світової спадщини - набір вимог, яким має відповідати об'єкт, щоб бути включеним до Списку Всесвітньої спадщини.

3. Культурна спадщина - пам'ятки, ансамблі та визначні місця, що мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки.

4. Природна спадщина - природні пам'ятки, що складаються з фізичних та біологічних утворень або груп таких утворень, мають видатну універсальну цінність з естетичної чи наукової точки зору.

5. Збереження та охорона об'єктів Світової спадщини - комплекс заходів, спрямованих на захист пам'яток від руйнування та забезпечення їх збереження для майбутніх поколінь.

6. Туризм на об'єктах Світової спадщини - відвідування туристами об'єктів, внесених до Списку Всесвітньої спадщини, з пізнавальною, освітньою чи рекреаційною метою.

Для дослідження теми "Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО в Чилі" будемо використовувати різноманітні методи дослідження, зокрема:

1. Аналіз документів та літератури - вивчення офіційних документів ЮНЕСКО, наукових публікацій, звітів, статистичних даних щодо об'єктів Всесвітньої спадщини в Чилі.

2. Польове дослідження - безпосереднє відвідування та обстеження об'єктів Світової спадщини в Чилі, спостереження за їх станом, інфраструктурою, туристичними потоками тощо.

3. Картографічний аналіз - вивчення географічного розташування, просторових характеристик та навколишнього середовища об'єктів за допомогою карт, ГІС-технологій.

4. Історичний метод - дослідження історичного контексту виникнення та розвитку об'єктів Всесвітньої спадщини, їх культурної та історичної значущості.

5. Порівняльний аналіз - зіставлення об'єктів Світової спадщини в Чилі з аналогічними пам'ятками в інших країнах за різними критеріями.

6. Опитування - анкетування відвідувачів об'єктів, експертів, працівників музеїв для збору даних про сприйняття, проблеми, управління пам'ятками.

7. Статистичні методи - аналіз статистичних даних про туристичні потоки, фінансування, витрати на збереження об'єктів тощо.

8. Метод експертних оцінок - залучення фахівців для оцінки стану збереження, заходів з охорони, перспектив розвитку об'єктів.

Комбінація різних методів дозволить всебічно вивчити проблематику та отримати повну картину щодо об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Чилі.

У цьому дипломному проекті також будуть використовуватися такі ключові поняття:

Світова спадщина ЮНЕСКО: Культурні чи природні об'єкти, які мають виняткову універсальну цінність для людства і включені до Списку Світової спадщини ЮНЕСКО. (Тарре, А. (2020))

Культурна спадщина: Тангібільні та інтангібільні прояви людської культури, такі як пам'ятки, археологічні об'єкти, історичні міста, традиції, мови та знання.

Природна спадщина: Унікальні природні об'єкти, такі як гори, ліси, річки, озера, печери, дика природа та екосистеми.

Чилі: Країна, розташована в Південній Америці, що володіє 7 об'єктами Світової спадщини ЮНЕСКО.

Для написання даного дипломного проекту будуть використовуватися такі методи дослідження:

Аналіз літератури: Вивчення книг, статей, наукових робіт та інших джерел інформації про Світову спадщину ЮНЕСКО в Чилі.

Систематичний аналіз: Узагальнення та систематизація інформації про об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО в Чилі.

Порівняльний аналіз: Порівняння різних об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Чилі за їх характеристиками та цінністю.

Вивчення джерел: Аналіз документів ЮНЕСКО, офіційних веб-сайтів та інших джерел інформації про об'єкти Світової спадщини.

Картографічний метод: Використання карт для візуалізації розташування та поширення об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Чилі.

В результаті дослідження очікується отримати:

Глибоке розуміння поняття Світової спадщини ЮНЕСКО.

Детальну інформацію про 7 об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Чилі.

Аналіз цінності та значущості цих об'єктів для людства.

Розуміння проблем та викликів, з якими стикаються об'єкти Світової спадщини в Чилі.

Рекомендації щодо збереження та популяризації об'єктів Світової спадщини в Чилі.

Дане дипломне дослідження буде мати наукову новизну завдяки:

Комплексному аналізу всіх 7 об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Чилі.

Використання сучасних методів дослідження.

Формулюванню нових висновків та рекомендацій щодо збереження та популяризації цих об'єктів.

Результати даного дослідження можуть бути використані:

Для розробки програм збереження та популяризації об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Чилі.

Для підвищення обізнаності громадськості про цінність цих об'єктів.

Для розвитку туризму в Чилі.

Для сприяння міжнародному співробітництву в галузі охорони спадщини. (Кампос, Ф. (2022))

1.2. Місце Світової спадщини ЮНЕСКО у туризмі

Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО відіграють важливу роль у розвитку туристичної галузі. Включення до Списку Всесвітньої спадщини надає пам'ятці культури чи природи високий статус та міжнародне визнання її унікальної цінності. Це сприяє підвищенню популярності та привабливості таких об'єктів для туристів з різних країн світу.

Відвідування об'єктів Всесвітньої спадщини є одним з головних мотивів для культурного та пізнавального туризму. Туристи прагнуть особисто побачити видатні зразки архітектури, мистецтва, історії чи унікальні природні пам'ятки, внесені до престижного Списку ЮНЕСКО. Ці об'єкти стають популярними туристичними атракціями та візитними картками країн і регіонів.

Включення до Списку Всесвітньої спадщини також сприяє розвитку туристичної інфраструктури навколо об'єктів: будуються готелі, ресторани, створюються екскурсійні маршрути, розробляються інтерактивні експозиції

та аудіогіди. Це створює додаткові робочі місця та стимулює економічний розвиток регіону.

Водночас, статус об'єкта Всесвітньої спадщини накладає зобов'язання щодо його збереження, охорони та контролю над туристичними потоками. Надмірний туризм може становити загрозу для пам'яток, тому держави мають впроваджувати збалансовані стратегії сталого туризму для таких місць.

Отже, об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО мають велике значення для туристичної галузі, виступаючи одними з головних атракцій, стимулюючи розвиток туристичної інфраструктури та вимагаючи ефективного управління туристичними потоками для їх збереження.

Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО відіграють дедалі важливішу роль у світовому туризмі. Ці унікальні та виняткові місця приваблюють мільйони відвідувачів щороку, роблячи значний внесок у місцеві економіки та сприяючи культурному обміну.

Існує декілька причин, чому об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО такі популярні серед туристів:

Унікальна цінність: Ці об'єкти визнані за свою виняткову універсальну цінність для людства, що робить їх непересічними та вартими відвідування.

Різноманіття: До Списку Світової спадщини включені об'єкти різного типу, від історичних міст та археологічних пам'яток до природних чудес та культурних ландшафтів. Це пропонує туристам широкий спектр вражень та можливостей для відкриття нового.

Збереження: Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО знаходяться під захистом міжнародних угод та отримують фінансування та підтримку з боку ЮНЕСКО та інших організацій. Це гарантує, що ці місця будуть збережені для майбутніх поколінь. (Альварес-Літорес, Х. (2022))

Освітня цінність: Відвідування об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО може стати чудовим способом дізнатися про різні культури, історії та природні середовища. Це може сприяти більш глибокому розумінню та повазі до різноманіття світу.

Однак важливо зазначити, що зростаюча популярність туризму в об'єктах Світової спадщини ЮНЕСКО може мати й негативні наслідки. Наприклад, масовий наплив туристів може призвести до пошкодження довкілля, забруднення та порушення автентичності цих місць. Тому важливо, щоб розвиток туризму в об'єктах Світової спадщини ЮНЕСКО здійснювався відповідально та стійко, з урахуванням необхідності збереження цих унікальних місць для майбутніх поколінь.

В наступних параграфах цього дипломного проекту буде детальніше розглянуто роль об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в туризмі в Чилі. Буде проаналізовано, як ці об'єкти сприяють розвитку туризму в країні, а також які виклики та можливості пов'язані з цим розвитком.

Питання зміцнення туристичного іміджу особливо актуальне для тих країн, де присутні пам'ятки, включені ЮНЕСКО до реєстру об'єктів всесвітньої спадщини. Нині налічується близько 1 000 таких об'єктів у більш ніж 150 країнах, при цьому найбільша кількість об'єктів - у Китаї (43). Економіка цих країн значною мірою розраховує на прибутковість від туристичного сектору. Занесення об'єкта до реєстру, з одного боку, підвищує статус туристичного напрямку, з іншого боку - накладає певну відповідальність.

Вимоги ЮНЕСКО до виявлених об'єктів всесвітньої спадщини - консервація, збереження та реставрація:

- не порушувати археологічного вигляду об'єкта з моменту включення до реєстру;
- не допускати руйнування об'єкта;

- дозволити організації ЮНЕСКО контроль за проведенням робіт з реставрації та перебудови пам'ятки;

- забезпечити доступ до об'єкта для його зовнішнього огляду. (Гарсія, М.Р. (2019))

Однак в основі інтересу країн до включення пам'яток до реєстру лежить можливість заробити на туристичному інтересі. Престижність туристичних напрямків із можливістю побачити об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО дає змогу проводити стратегічне планування туристичної діяльності (Strategic Tourism Development) з урахуванням таких чинників:

- відвідуваність об'єктів ЮНЕСКО залишається стабільною протягом усього року, сезонний спад відсутній;

- згадка пам'яток ЮНЕСКО на сайті компанії сприяє оптимізації пошуку web-контенту;

- є можливість використання візуального супроводу контенту, виконаного професійними фотографами ЮНЕСКО та її партнерів;

- можлива організація партнерства зацікавлених компаній на основі об'єктів ЮНЕСКО;

- включення пам'яток до реєстру ЮНЕСКО тягне за собою зростання інвестицій.

У маркетинговому "розкручуванні" пам'яток із реєстру беруть участь провідні засоби масової інформації. National Geographic у проєкті "The 10 best of everything" щорічно виділяє топ-10 об'єктів ЮНЕСКО. Також інформація розміщується на туристичному порталі Trip Adviser.

Таким чином, реєстрація пам'ятки в реєстрі всесвітньої спадщини ЮНЕСКО неминує тягне за собою необхідність оптимізації туристичного бізнесу та експлуатації переваг, що відкриваються, водночас зростає і відповідальність.

У зв'язку з конфліктом інтересів ЮНЕСКО і туристичного сектору виникають і проблеми побутування пам'яток: наприклад, підвищений інтерес з боку ринку внутрішнього туризму, який швидко зростає, і необхідність охорони пам'яток від вандалізму (Китай). Ризики вандалізму і руйнування пам'яток порівняно з періодом, коли про пам'ятник знали тільки "професіонали" і "аматори", зростають багаторазово. Збільшеним потоком туристів до пам'яток ЮНЕСКО можна керувати для збільшення економічної ефективності. Однак, як показує досвід, деякі заходи не дають належного ефекту (наприклад, збільшення вартості проходу на об'єкт). У цьому разі може бути прийнято рішення про обмеження доступу до об'єкта. При цьому не йдеться про відмову від статусу "об'єкт всесвітньої спадщини ЮНЕСКО". У зв'язку з цим стратегічне планування в туризмі (*strategic planning in tourism*) доповнюється необхідністю відповідального планування туристичного простору (*responsible planning of tourist space*). Основною рушійною силою такого підходу в Євросоюзі, наприклад, є резолюції Всесвітньої туристичної організації щодо правильного управління та раціонального планування як двох ключових чинників, які не завдають шкоди розвитку зазначених об'єктів. У цих процесах беруть участь усі зацікавлені особи - від комерційних організацій до державних інституцій. Завданням інтегрованого планування (*integrated tourism planning*) є оцінювання всіх економічних, соціальних та екологічних витрат і прибутковості для вироблення відповідного курсу розвитку, тільки за такого підходу враховують і інтереси різних категорій туристів, і побажання, і потреби місцевих громад, і потреби об'єктів, що мають особливий охоронний статус. При цьому під майбутнім туризму розуміють "мобільний туризм" (*mobile tourism*), що забезпечує повну доступність туристичних напрямків і об'єктів культурної спадщини. (Міллер, К. (2021))

Як об'єкт, що представляє самостійний інтерес для відвідування туристами, може виступати історичне місце або частина міського

середовища. Перелічимо десять найпопулярніших об'єктів і зауважимо, скільки з них розташовано в міському просторі. (Уртадо, С. (2023))

1. Місто Венеція та Венеціанська лагуна, Італія.
2. археологічний парк Ангкор, Камбоджа.
3. Місто-держава Ватикан.
4. Палацово-парковий комплекс Шенбрунн, Австрія.
5. Острів Лорд Хоуї, Австралія.
6. Історичний центр міста Ческі-Крумлов, Чехія.
7. Палацово-парковий комплекс Дроттнінгхольм, Швеція.
8. Храмний комплекс Абу-Сімбел, Єгипет.
9. Палац і парк Фонтенбло, Франція.
10. Старе місто Єрусалима, Ізраїль.

Туристи були б неприємно здивовані й обурені в разі заборони або обмеження доступу на площу Сан-Марко у Венеції чи в історичну частину Ческі-Крумлова або Єрусалима - саме у зв'язку з тим, що вони заявлені як об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

2. ОБ'ЄКТИ СВІТОВОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО У ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ ЧИЛІ

2.1. Архітектурні пам'ятки Чилі та об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО

Розглянемо основні архітектурні пам'ятки Чилі.

Національний парк Лаука

Звання однієї з найвідвідуваніших і найцікавіших визначних пам'яток Чилі справедливо належить національному парку Лаука, розташованому на висоті понад 4500 км над рівнем моря практично біля самого кордону з Болівією. У цьому біосферному заповіднику зібрано багатющу колекцію рідкісних представників флори і фауни. (Валенсуела, Х. (2022))

Музей Ле Пежа

У Чилі пам'ятки, що належать до різних епох, можна зустріти практично на кожному кроці, але аналогів у цього музею немає. В археологічному музеї Ле Пежа, який розташований на території пустелі Атакама, зібрано понад 380 тисяч рідкісних експонатів, причому вік деяких з них сягає 10 000 років. Саме тут зберігається найбільша колекція мумій (близько 400), які старші за забальзовані останки знаменитих єгипетських фараонів майже на три тисячоліття.

Діючий вулкан Майпо

Вулкан Майпо, один із найпівденніших піків Анд, розташований на кордоні з Аргентиною за 90 км від Тупунгато і за 100 км від Сантьяго. Як уже зазначалося, у Чилі визначні пам'ятки, зокрема й природні, не рідкість, але цей діючий вулкан сміливо можна назвати найяскравішим дивом регіону. Майпо став популярним завдяки своїй незвичайній, абсолютно симетричній конічній формі.

Ла-Портада - найбільша природна арка

Як відомо, Чилі країна, визначні пам'ятки якої можна розділити на природні та рукотворні. Ла-Портада належить до найцікавіших споруд, створених природою. Унікальний пам'ятник, що являє собою гігантську кам'яну арку заввишки 43 метри, розташований у північній частині Антофагаста.

Андський Христос - символ миру

На перевалі Бермехо, що на кордоні Чилі та Аргентини, на честь перемир'я двох країн 1904 року на висоті 3900 метрів над рівнем моря звели пам'ятник Христу Спокутувачу. Цей монумент виготовлено з бронзи, яку отримали, переплавивши старі гармати, що залишилися від іспанських колоністів. І для Аргентини, і для Чилі пам'ятка ця є символом вічного миру, про що красномовно свідчить напис на п'єдесталі: "Скоріше гори розсиплються на порох, аніж ми порушимо договір про перемир'я".

Пустеля Атакама: місячна долина

Ця пустеля примітна тим, що тут немає нічого живого: тільки каміння, соляні озера й абсолютна тиша. І, незважаючи на те, що Чилі - країна, визначні пам'ятки якої унікальні, пустеля Атакама - найнезвичайніше місце на землі. За всю історію метеоспостережень у цьому районі не було зафіксовано жодного дощу. Пустелю не дарма називають місячною долиною - місцеві пейзажі дуже нагадують поверхню супутника Землі.

Заповідник Лос Фламенкос

Заповідник, загальна площа якого становить приблизно 80 000 гектарів, користується великою популярністю у любителів дикої природи, історії та археології. Тут туристи можуть побачити руїни села, вік якого перевищує 3 тисячі років. Головною особливістю цього стародавнього поселення фахівці вважають незвичайну форму будівель - стіни глиняних будинків круглі. У Лос Фламенкос приголомшливої краси озера, неймовірні гірські пейзажі та сюрреалістичні скульптури, створені самою природою.

Острів Чілоє

Однією з визначних пам'яток, що зробила Чилі популярним, є острів Чілоє. Він вирізняється чудовим кліматом, чудовими пляжами і безліччю пам'яток стародавньої культури та архітектури. На острові розташована унікальна церква Святої Марії, яку було внесено до списку Всесвітньої спадщини Юнеско. (Бергер, Дж. (2023))

Озеро Чунгара - загадкова пишність

На південно-західному узбережжі Чилі, на висоті 4570 метрів над рівнем моря, розташоване одне з найтаємничіших і найпрекрасніших озер світу - Чунгара. Ця природна водойма, оточена горою Гуаятірі та вулканом Паячата, є надійним прихистком для видів риб і птахів, що зникають. На мальовничих берегах Чунгари, вздовж яких неквапливо прогулюються рожеві фламінго, росте понад 130 видів рідкісних трав, квітів і чагарників, а неподалік озера збереглися руїни стародавніх поселень.

Острів Пасхи - одне з найзагадковіших місць на землі

На півдні Тихого океану розташований найзагадковіший острів на землі, що входить до числа найвідоміших і найпопулярніших пам'яток Чилі. Туристів сюди приваблюють не тільки блакитні пляжі і прекрасні пейзажі, а й безліч загадок, які не дають спокою багатьом поколінням дослідників і мандрівників. Найзнаменитіші пам'ятки невідомої цивілізації - величезні статуї. Висота кам'яних ідолів - від 3 до 21 метра. Вага кожної статуї коливається від 10 до 25 тонн, але є серед них і справжні гіганти вагою близько 90 тонн.

Чилі пишається багатою архітектурною та культурною спадщиною, що відображає різноманітність історичних епох та впливів. Серед найбільш визначних архітектурних пам'яток країни є об'єкти, включені до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Історичний квартал міста Вальпараїсо

Розташований він на узбережжі Тихого океану історичний центр Вальпараїсо був внесений до Списку ЮНЕСКО у 2003 році. Своєрідна архітектура міста, яка поєднує численні стилі - від неокласичного до баухаузу, лабіринти вузьких вуличок і система фунікулерів, що здіймаються на пагорби. Ця пам'ятка є яскравим зразком архітектурного синтезу та планування прибережного міста.

Церковні споруди на острові Чилое

На невеликому острові Чилое, розташованому на півдні Чилі, знаходяться 16 дерев'яних церков, споруджених у 16-19 століттях і визнаних унікальними пам'ятками Всесвітньої спадщини у 2000 році. Ці церкви вирізняються своєю унікальною архітектурою та майстерним різьбленням, що відображає вплив іспанського та місцевих індіанських традицій на жителів того часу. (Зеландія, О.А. (2020))

Археологічні розкопки та згуртовані поселення народу чилі

Розкопки Ла-Канделарія та згуртовані поселення народу чилі на північному заході країни були внесені до Списку ЮНЕСКО у 2005 році як цінні пам'ятки давньої культури качиків та пра-андійських народів.

Інші видатні архітектурні пам'ятки Чилі

Крім об'єктів ЮНЕСКО, архітектурну спадщину Чилі також представляють численні історичні міські ансамблі, фортеці, палаци та громадські будівлі колоніальної епохи. Варто відзначити Президентський палац і ансамбль площі Пласа-де-Армас у Сантьяго, міський центр та фортеця Вальдивія, також міський центр міста Ла-Серена та інші.

Архітектурні об'єкти Чилі демонструють цікаве поєднання іспанських колоніальних впливів та автентичних місцевих рис, зумовлених географічним положенням, кліматом, традиціями, матеріалами будівництва регіону та іншим. Вони формують неповторний культурний ландшафт країни та заслужено визнані шедеврами світової архітектурної спадщини.

Чилі володіє багатою архітектурною спадщиною, яка відображає різні культурні впливи на її жителів, що формували країну протягом історії.

З семи об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Чилі п'ять мають значну архітектурну цінність:

Місто Вальпараїсо: Відоме своїми яскравими та барвистими будинками, розташованими на крутих схилах пагорбів, місто Вальпараїсо було включено до Списку Світової спадщини ЮНЕСКО в 2003 році завдяки його унікальній міській структурі та архітектурній спадщині 19 століття.

Церкви Чілоан: Ці шість дерев'яних церков, розташованих на архіпелазі Чілоан, були побудовані в 18-19 століттях іспанськими місіонерами та місцевими майстрами. Вони мають унікальний стиль, який поєднує в собі європейські та місцеві архітектурні традиції.

Історичний центр міста Сантьяго: Столиця Чилі, Сантьяго, володіє багатим історичним центром, де розташовані численні пам'ятки колоніальної та неокласичної архітектури.

Сальва-де-Сан-Педро-де-Атакама: Це місто-оаза в пустелі Атакама має добре збережений історичний центр з колоніальною архітектурою аж 16-го століття.

Кілька шахтарських міст на півночі Чилі: Ці міста, такі як Сьюдад-де-Івапілу та Сьюдад-де-Оренсе, були побудовані в 19 столітті для добутку селітри та міді. Вони мають унікальну індустріальну архітектуру, яка відображає розквіт гірничодобувної промисловості в Чилі.

Ці п'ять об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО є лише кількома прикладами багатой архітектурної спадщини Чилі.

Інші архітектурні пам'ятки, які заслуговують на увагу, включають:

Будинок La Moneda: Президентський палац в Сантьяго, який був побудований в 1840-х роках.

Палац Ріо-Гранде: Розкішний палац в Сантьяго, який був побудований в 1906 році.

Німецька церква: Лютеранська церква в Вальпараїсо, яка була побудована в 1903 році.

Театр Консерваторії: Театр в Сантьяго, який був побудований в 1908 році. (Рівера, М.А. (2022))

Музей сучасного мистецтва: Музей в Сантьяго, який був побудований в 1976 році.

Архітектурна спадщина Чилі є важливою частиною культурної ідентичності країни.

Збереження та популяризація цієї спадщини має важливе значення для розвитку туризму та підвищення обізнаності про багату історію та культуру Чилі.

2.2. Острів Паски як унікальний туристичний ресурс

Серед найбільш визначних та відомих туристичних атракцій Чилі особливе місце посідає загадковий острів Паски, його ще називають Рапаної, розташований у Тихому океані за 3700 км від узбережжя країни. Цей вулканічний острів площею 163,6 кв.км у 1995 році був включений до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО як унікальний зразок культурного ландшафту.

Острів відомий своїми величними кам'яними статуями, відомими як моаї - гігантськими фігурами з вулканічного туфу заввишки до 10 метрів із характерним загадковим та містичним виразом облич. На острові нараховується близько 900 таких моноліт-скульптур, створених представниками таємничої цивілізації рапануїців між XIII і XVI століттями. Походження та призначення моаї досі певною мірою залишається нерозгаданою загадкою, хоча вчені досі намагаються розгадати.

Проте не тільки моаї приваблюють туристів на Острів Паски. Тут можна оглянути залишки давніх кам'яних селищ, петрогліфи, культові

церемоніальні споруди. На острові є вулканічні кратери, дивовижні узбережжя, піщані пляжі та інші природні атракції.

Острів Паски пропонує туристам поринути в атмосферу загадковості, поєднану з первозданною природною красою. Тут можна спостерігати рідкісних птахів, дивовижні краєвиди, піти стежками вулканічних кратерів, пірнати в підводний світ коралових рифів.

Однак найбільшою туристичною родзинкою Острова Паски, безперечно, залишається археологічна зона та величні моаї - пам'ятка унікальної рапануйської культури, яку ЮНЕСКО вважає одним із найзначніших зразків цивілізаційної спадщини людства.

Острів Паски - це справді унікальний туристичний ресурс Чилі, який своєю загадковістю, природними атракціями і культурними скарбами щорічно приваблює численних мандрівників з усього світу.

Острів Паски, також відомий як Рапа-Нуї, є одним з найвіддаленіших населених місць на Землі, розташований в південно-східній частині Тихого океану, приблизно за 3700 кілометрів від континентальної частини Чилі.

Цей вулканічний острів, відомий своїми моаї - величними статуями з каменю, що зображують людські голови, є об'єктом Світової спадщини ЮНЕСКО і приваблює туристів з усього світу. (Матурана, Ф.С. (2019))

Острів Паски пропонує унікальний досвід, який не можна знайти в жодному іншому місці на планеті.

Ось деякі з причин, чому острів Паски є таким привабливим для туристів:

Моаї: Моаї - це найвідоміша пам'ятка острова Паски. Ці величні статуї, вирізані з вулканічного туфу, були створені рапануйцями протягом 500-1600 років нашої ери.

Рапануйська культура: Рапануйці - це полінезійський народ з унікальною культурою, яка протягом століть розвивалася на цьому віддаленому острові.

Природна краса: Острів Паски має мальовничі пейзажі, включаючи вулканічні кратери, лавові поля, білі піщані пляжі та кришталево чисту воду.

Дайвінг: У водах навколо острова Паски можна знайти багатий підводний світ з різноманітними рибами, кораловими рифами та іншими морськими істотами.

Спокій та тиша: Острів Паски - це тихе та спокійне місце, де можна відпочити від суєти сучасного життя.

Однак важливо зазначити, що туризм на острові Паски має й негативні наслідки.

Зростання числа відвідувачів призвело до проблем з забрудненням, ерозією та надмірним виловом риби. (Монтес, С.М., & Хіменес, Р.А. (2022))

Важливо, щоб туризм на острові Паски розвивався відповідально та стійко, з урахуванням необхідності збереження його природної краси та унікальної культури.

У наступних параграфах цього дипломного проекту буде детальніше розглянуто острів Паски як туристичний ресурс.

Буде проаналізовано, які фактори роблять цей острів таким привабливим для туристів, а також які виклики та можливості пов'язані з розвитком туризму на острові Паски.

Острів Пасхи, або Рапануї (ісп. Isla de Pascua, рап. Rapa Nui, нідерл. Paas eiland) - острів у південно-східній частині Тихого океану, територія Чилі (разом із незаселеним островом Сала-і-Гомес утворює провінцію і комуна Ісла-де-Паскуа у складі області Вальпараїсо). Місцева назва острова - Рапануї, або Рапа-Нуї (рап. Rapa Nui). Площа - 163,6 км².

Експерти розходяться в думках про те, коли жителі Полінезії вперше досягли острова. У той час як багато вчених навели докази того, що вони прибули близько 800 року, дослідження 2007 року виявило переконливі докази того, що вони прибули ближче до 1200.

Острів був процвітаючим і культурно багатим, про що свідчать численні величезні кам'яні моаї острова та інші артефакти, але розчищення землі для вирощування і впровадження полінезійського щура призвели до поступового збезлісення.

До моменту прибуття європейців 1722 року населення острова оцінювалося у 2000-3000 осіб. Європейські хвороби, експедиції перуанських рабів у 1860-х роках і еміграція на інші острови, як-от Таїті, ще більше виснажили населення, скоротивши його до 111 місцевих жителів 1877 року.

Чилі анексувала острів Пасхи 1888 року. У 1966 році рапануйці отримали чилійське громадянство. У 2007 році острів отримав конституційний статус "особливої території" (ісп. territorio especial). Адміністративно він належить регіону Вальпараїсо, що становить єдину комуна (Ісла-де-Паскуа) провінції Ісла-де-Паскуа. Чилійський перепис 2017 року зареєстрував 7 750 осіб на острові, з яких 3 512 (45 %) вважали себе рапануйцями.

Поряд з архіпелагом Трістан-да-Кунья є найвіддаленішим населеним островом у світі. Відстань до континентального узбережжя Чилі становить 3514 км, до острова Піткern, найближчого населеного місця, - 2075 км. Острів був відкритий голландським мандрівником Якобом Роггевеном у Великодню неділю 1722 року.

Столиця острова і його єдине місто - Анга-Роа. Загалом на острові проживає 7750 осіб (2017). (Бергер, Дж. (2023))

Рапануї багато в чому відомий завдяки моаї, або кам'яним статуям зі спресованого вулканічного попелу, в яких, за повір'ями місцевих жителів, укладена надприродна сила предків першого короля острова Пасхи - Хоту-Мату'а. У 1888 році анексований Чилі. У 1995 році Національний парк Рапануї (острів Пасхи) став об'єктом Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

У острова Пасхи є кілька назв:

Хітітеаірагі (рап. Hititeairagi), або Хіті-аі-рангі (рап. Hiti-ai-rangi);
Текаоухангоару (рап. Tekaouhangoaru);
Мата-кі-те-Рагі (рап. Mata-ki-te-Ragi, у перекладі з рапануйської - "очі,
що дивляться в небо");

Те-Піто-о-те-хенуа (рап. Te-Pito-o-te-henua - "пуп землі");

Рапануї або Рапа-Нуї (рап. Rapa Nui - "Великий Рапа"), назва, що в
основному використовувалася китобоями;

острів Сан-Карлос (ісп. Isla de San Carlos), названий так Гонсалесом
Дон Феліпе на честь короля Іспанії;

Теапі (рап. Teapi) - так називав острів Джеймс Кук;

Ваїху (рап. Vaihu), або Ваїхоу (рап. Vaihou), трапляється варіант
Вайгу, - цією назвою також користувався Джеймс Кук, а пізніше Форстер і
Лаперуз (на його честь названо бухту на північному сході острова);

острів Пасхи (нідерл. Paasch-Eyland; ісп. Isla de Pascua), названий так
голландським мореплавцем Якобом Роггевеном, тому що він відкрив його в
день Пасхи 1722 року. (Ідалгор, А.Х. (2021))

Дуже часто острів Пасхи називають Рапануї (у перекладі - "Великий
Рапа"). Таку назву острів отримав завдяки таїтянським мореплавцям, які
використовували її, щоб розрізнити острів Пасхи та острів Рапа-Іті (у
перекладі - "Малий Рапа"), що лежить за 650 км на південь від Таїті та має
топологічну схожість із ним. У серпні 2018 року влада країни, згідно з
Указом президента Чилі, прискорила процес розгляду законопроекту про
перейменування Острова Пасхи в Рапа-Нуї.

Острів Пасхи - унікальна територія в південно-східній частині Тихого
океану, що є одним із найвіддаленіших від суші населених островів у світі.
Розташований за 3514 км від узбережжя найближчого материка на сході
(Південної Америки) і віддалений від найближчих населених островів на
заході (острів Піткерт) на 2075 км. Координати острова: 27°07' пд. ш.
109°21' з. д.НГЯО. Площа острова - 163,6 км². Найближча земля -

ненаселений архіпелаг Сала-і-Гомес, за винятком кількох скель недалеко від острова.

Острів має форму прямокутного трикутника, гіпотенуза якого - південно-східний берег. Сторони цього "трикутника" мають довжини в 16, 18 і 24 км. По кутах острова здіймаються згаслі вулкани: Рано-Кау (рап. Rano Kau) (324 м) поруч із поселенням Матавері; Пуа-Катікі (рап. Puakatike) (377 м) і Теревака (рап. Terevaka, 539 м - найвища точка острова).

Найвищий кратер вулкана Теревака носить назву Рано-Арої (рап. Rano Aroi, близько 200 м). Власне "Рано-Арої" - назва озера, що заповнює згаслий кратер.

Інший кратер Теревака - Рано-Параку (рап. Rano Paraku) (160 м) також є озером із великим запасом прісної води, оточеним заростями очерету. Діаметр цього кратера - близько 650 м.

Діаметр кратера Рано-Кау - близько 1500 м. Вулкан має симетричну форму й оточений горбистою місцевістю. Південний схил обривається в океан.

На внутрішніх схилах вулканів рослинність більш рясна. Це пояснюється більш родючим ґрунтом, відсутністю сильного вітру і "парниковим ефектом".

Острів Пасхи - вулканічного походження. Ґрунт утворився внаслідок ерозії схилів вулканів. Найродючіший ґрунт розташований на півночі острова, де місцеві жителі вирощують батат і ямс. Найпоширеніші гірські породи на острові - базальт, обсидіан, ріоліт, трахіт. Стрімкі скелі в бухті Лаперуза (місцева назва - Ханга-Хоону) складаються з лави червоного кольору.

Острів оточений маленькими острівцями: біля південно-західного краю - Моту-Нуї (рап. Motu Nui, найбільший острів, на якому в далекому минулому обиралися військові ватажки мешканців Рапануї), Моту-Іті (рап. Motu Iti), Моту-Као-Као (рап. Motu Kao Kao, у цього острова

спостерігається магнітна аномалія), біля західного краю - Моту-Таутіра (рап. Motu Tautira), та біля східного краю - Моту-Маротірі (рап. Motu Marotiri).

Клімат острова Пасхи теплий, тропічний. Середня річна температура - 21,8 °С, найхолодніший місяць - серпень (19,2 °С), найтепліший - січень (24,6 °С). Острів лежить поблизу південного кордону зони південно-східних вітрів, що дмуть влітку. Взимку переважають північно-західні, але бувають також південно-західні та південно-східні вітри. Незважаючи на близькість до тропіків, клімат на острові порівняно помірний. Спека трапляється рідко. Це пов'язано з близькістю холодної течії Гумбольдта і відсутністю будь-якої землі між островом і Антарктидою. Вітри з Антарктики в липні-серпні часто знижують денну температуру повітря до 20° Цельсія.

Основне джерело прісної води на острові - озера, що утворилися в кратерах місцевих вулканів. На Рапануї відсутні річки, а дощова вода легко просочується через ґрунт, утворюючи підземні води, що течуть у бік океану. Оскільки води на острові не так багато, то місцеві жителі в минулому повсюдно споруджували колодязі і маленькі водосховища.

Флора острова дуже бідна: фахівці налічують не більше 30 видів рослин, що ростуть на Рапануї. Більшість із них було завезено з інших островів Океанії, Америки, Європи. Багато ендемічних рослин, раніше широко поширених на Рапануї, винищені. Між IX і XVII століттями відбувалася активна вирубка дерев (за іншою версією - дерева загинули через довгострокову посуху, або діяли ці чинники одночасно), яка і призвела до зникнення лісів на острові (імовірно, до цього на ньому росли ліси з ендемічної пальми *Paschalococos dispersa*). Іншою причиною могло бути поїдання насіння дерев щурами. У зв'язку з нераціональною господарською діяльністю людини та іншими факторами, прискорена ерозія ґрунту, що виникла, завдала величезної шкоди сільському господарству, внаслідок чого населення Рапануї значно скоротилося.

Одна з вимерлих рослин - *Sophora toromiro*, місцева назва якої тороміро (рап. *toromiro*). Це невелике дерево (заввишки не більше 2 м) сімейства Бобових на острові в минулому відіграло важливу роль у культурі рапануйців: з нього робили "таблички, що говорять" з місцевими піктограмами. (Наума, Ф. (2022))

Стовбур тороміро, діаметром у людське стегно і тонший, часто використовували під час будівництва будинків; також із нього робили дротики. У XIX-XX століттях це дерево було винищено (однією з причин стало те, що молоду поросль знищували завезені на острів вівці). Рослину вдалося зберегти, виростивши із зібраного насіння, тільки в декількох ботанічних садах Європи і Чилі, спроби реакліматизації на острові поки не увінчалися успіхом.

Інша рослина острова - різновид тутового дерева, місцева назва якого - махуте (рап. *mahute*). У минулому ця рослина відіграла також значну роль у побуті остров'ян: з лубу тутового дерева виготовляли білий одяг, званий тапа. Після появи перших європейців на острові - китобоїв і місіонерів - значення махуте в побуті рапануйців зменшилося.

Коріння рослини ті (рап. *ti*), або *Dracaena terminalis*, використовувалося для виготовлення цукру. Також цю рослину застосовували для виготовлення порошку темно-блакитного і зеленого кольору, який потім наносили на тіло як татування.

Макої (рап. *makoi*) (*Thespesia populnea*) використовували для різьблення.

Одна з уцілілих рослин острова, яка росте на схилах кратера Рано-Као і Рано-Параку, - осока *Scirpus californicus*, що використовується при будівництві будинків.

В останні десятиліття на острові стала з'являтися невелика поросль евкаліпта. У XVIII-XIX століттях на острів було завезено виноград, банан, диню, цукрову тростину.

До прибуття на острів європейців, фауна острова Пасхи, в основному, була представлена морськими тваринами: тюленьми, черепахами, крабами. На острові розводили курей. Види місцевої фауни, що населяли Рапануї раніше, вимерли - наприклад, підвид щура *Rattus exulans*, якого в минулому місцеві жителі використовували в їжу. Замість нього на острів було завезено європейськими суднами щурів виду *Rattus norvegicus* і *Rattus rattus*, які стали переносниками різних хвороб, раніше невідомих рапануїцям.

Зараз на острові гніздяться 25 видів морських птахів і мешкають 6 видів наземних птахів.

Припускають, що під час культурного розквіту на острові Пасхи в XVI-XVII століттях населення Рапануї становило від 10 до 15 тисяч осіб. Через екологічну катастрофу, що вибухнула внаслідок антропогенного чинника, а також сутичок між жителями, чисельність населення до часу прибуття перших європейців скоротилася до 2-3 тисяч осіб, саме стільки міг прогодувати острів. До 1877 року, внаслідок вивезення місцевих жителів до Перу для каторжних робіт, епідемій та екстенсивного вівчарства, чисельність населення ще більше скоротилася і становила 111 осіб. До 1888 року, часу анексії острова Чилі, на Рапануї проживало 178 осіб. За переписом 2012 року, на острові проживало вже 5806 осіб. Щільність населення на острові сягнула 36 чол./км² (для порівняння, у Німеччині - 230). Офіційні мови на острові - іспанська та рапануїська. Більшість сучасних жителів острова (52 %) становлять іспаномовні вихідці з континентального Чилі, а також їхні нащадки 2-го і 3-го поколінь; 48 % жителів мають повне або часткове рапануїське походження. Частка чистих автохтонів має тенденцію до зменшення внаслідок їхньої поступової метисації та іспанізації.

Острів Пасхи, поряд із навколишніми острівцями та незаселеним островом Сала-і-Гомес, утворює провінцію Ісла-де-Паскуа й однойменну комуна в складі чилійської області Вальпараїсо. Провінцію очолює

губернатор, акредитований при чилійському уряді і призначений президентом. З 1984 року губернатором острова може стати тільки місцевий житель (першим став Серхіо Рапу Хаоа, колишній археолог і музейний хранитель). З 1966 року в поселенні Анга-Роа кожні чотири роки обирають місцеву раду з 6 членів, очолювану мером.

На території острова діє близько двох дюжин поліцейських, відповідальних, в основному, за безпеку в місцевому аеропорту.

Присутні також збройні сили Чилі (переважно ВМФ). Чинна валюта на острові - чилійське песо (на острові в обігу також і долари США). Острів Пасхи - безмитна зона, тому надходження до бюджету острова від сплати податків порівняно невеликі. Значною мірою він складається з дотацій уряду.

1966 року єдиний аеропорт острова Матавері став базою американських військово-повітряних сил, а 1986 року його реконструювало НАСА для можливих аварійних посадок американських "Шаттлів", тож це один із найвіддаленіших аеропортів світу, здатний приймати літаки великої місткості. У зв'язку з різким припливом туристів на острові ведеться активне будівництво, туризм став основним джерелом доходів для місцевих жителів.

На острові діє централізована система водопостачання, хоча ще недавно місцеві жителі користувалися прісною водою з озер згаслих вулканів. Електроенергія на острові виробляється дизель-генераторами, наявними в кожному будинку. Дороги з твердим покриттям знаходяться поблизу адміністративного центру острова - поселення Анга-Роа, а також Матавері, де розташований аеропорт. Водночас дорога від Анга-Роа до бухти Анакена на півночі і до півострова Поїке на півдні покрита гудроном. У школі Анга-Роа після випуску можна отримати атестат про закінчення середнього навчального закладу, що дає право на вступ до вищого навчального закладу, проте вищих навчальних закладів на острові немає, тому для продовження навчання місцевим жителям доводиться вирушати на

материкову частину Чилі. У початковій школі острова Пасхи під егідою ЮНЕСКО проводяться заняття двома мовами - рапануйською та іспанською. На Рапануї також діє антропологічний музей імені Отця Себастьяна Енглера, а також велика бібліотека із зібранням книг, присвячених історії, культурі та вивченню острова Пасхи.

З охороною здоров'я на острові справи значно кращі, ніж в інших віддалених куточках Чилі. Діє одна маленька лікарня, а також амбулаторія.

Інші об'єкти інфраструктури (церква, пошта, банк, аптека, невеликі крамниці, один супермаркет, кафе та ресторани) з'явилися переважно в 1960-х роках. На острові є супутниковий телефон, інтернет. Щоб зателефонувати на острів Пасхи, необхідно набрати код Чилі - +56, код острова Пасхи - 32 і з 5 серпня 2006 року цифра 2. Після цього здійснюється набір місцевого номера, що складається з 6 цифр (перші 3 цифри 100 або 551 - це єдині діючі префікси на острові). (Сааведра, Х. (2022))

Основним джерелом доходів населення є туризм. Регулярне авіасполучення з островом Пасхи підтримує чилійська авіакомпанія "LAN Airlines"; літаки рейсу Сантьяго - Таїті роблять проміжну посадку на острові Пасхи. Літаки внутрішніх ліній летять із Сантьяго на Острів Пасхи і повертаються назад у Сантьяго. Залежно від того, який квиток замовлено, міжнародний чи внутрішній, виліт відбувається з двох різних терміналів аеропорту міста Сантьяго. Розклад авіарейсів залежить від пори року. З грудня по березень перельоти можливі кілька разів на тиждень. В інші пори року - від одного до двох разів на тиждень. Переліт триває близько 5 годин. Новий прямий рейс відкрито з листопада 2010 року: потрапити на острів Пасхи можна також зі столиці Перу, Ліми. Усі літаки приземляються в єдиному аеропорту острова Пасхи - Матавері. На Рапануї є всього одна пристань для невеликих кораблів. (Уртадо, С. (2023))

На острові побудовано кілька готелів. Ціни на Рапануї дуже високі, що пов'язано з високими транспортними витратами на доставку продуктів.

Пам'ятки острова можна відвідати на автомобілі (зокрема таксі та орендованих машинах) і на велосипеді. Також туди можна дістатися на конях або пішки.

Починаючи з 1975 року, на острові щороку наприкінці січня - на початку лютого проводять фестиваль "Тапаті" (рап. Tapati Rapa Nui) з танцями, піснями та різними традиційними змаганнями рапануйців.

Моаї - кам'яні статуї на узбережжі острова Пасхи у вигляді людської голови з тулубом, усіченим приблизно до рівня пояса. Їхня висота сягає 20 метрів. Всупереч поширеній думці, вони дивляться не в бік океану, а вглиб острова. Деякі моаї мають шапки з червоного каменю. Виготовляли моаї в каменоломнях у центрі острова.

Яким чином вони доставлялися до узбережжя, невідомо. За легендою, вони "йшли" самі. Останнім часом добровольці-ентузіасти знайшли кілька способів для транспортування кам'яних блоків, але яким саме користувалися стародавні жителі (чи якимось своїм), поки що не визначено. Норвезький мандрівник Тур Гейєрдал у книзі "Аку-Аку" дає опис одного з цих способів, який був перевірений у дії місцевими жителями. Згідно з книгою, інформація про цей спосіб була отримана від одного з небагатьох прямих нащадків будівельників Моаї, що залишилися. Так, один із Моаї, перекинутих із постаменту, був поставлений назад шляхом використання колод, підсунутих під статую, як важелів, розгойдуванням яких можна було домогтися невеликих переміщень статуї по вертикальній осі. Переміщення фіксувалися шляхом підкладки під верхню частину статуї каміння різного розміру та його чергування. Власне транспортування статуй могло здійснюватися за допомогою дерев'яних полозок. Цей спосіб місцевий житель підносить як найімовірніший, однак сам він вірить, що статуї все ж доходили до своїх місць самотійно.

Безліч недороблених бовванів знаходяться в каменоломнях. При детальному вивченні острова створюється враження раптовості припинення роботи над статуями.

Рано-Параку - одне з найцікавіших місць для туристів. Біля підніжжя цього вулкана розташовано близько 300 моаї, різної висоти і на різній стадії готовності. Недалеко від бухти розташовується аху Тонгарікі - найбільший ритуальний майданчик із 15 встановленими на ньому статуями різної величини.

На березі бухти Анакена розташований один із найкрасивіших пляжів острова з кришталево білим кораловим піском. У бухті дозволено плавати. У пальмових гаях для туристів влаштовують пікніки. Також недалеко від бухти Анакена розташовуються аху Атуре-Хукі і аху Наунау. Згідно з давньорапануйською легендою, саме в цій бухті висадився Хоту-Мату'а, перший король Рапануї, з першими поселенцями острова.

Те-Піто-те-хенуа (рап. "Пуп Землі") - церемоніальний майданчик на острові з круглих каменів. Походження цього місця досить спірне. Антрополог Крістіан Вальтер стверджує, що Те-Піто-те-хенуа встановили в 1960-х роках, щоб привабити на острів довірливих туристів.

На вулкані Рано-Као є оглядовий майданчик. Поблизу розташований церемоніальний майданчик Оронго.

Пуна-Пау - невеликий вулкан поруч із Рано-Као. У далекому минулому тут добували камінь червоного кольору, з якого виготовляли "головні убори" для місцевих моаї.

За зіставленням глоттохронологічних і радіовуглецевих оцінок, острів був заселений у 300-400 роках (за іншими даними - близько 900 року) переселенцями зі Східної Полінезії - імовірно, з острова Мангарева. Крайньою оцінкою часу заселення острова є 1200 рік - момент зникнення лісів, визначений радіовуглецевим методом. За легендами, перші поселенці прибули на острів на двох величезних пирогах великими сім'ями.

Є гіпотеза про перебування в 1480-х роках на тихоокеанських островах (можливо, це острів Пасхи) флоту інків під командуванням десятого Сапа Інки Тупака Інки Юпанки. За словами іспанця Педро Сарм'єнто де Гамбоа, за доби правління Тупака Інки Юпанки в інків існував флот із бальсових плотів, на яких вони (можливо, навіть Тупак Інка Юпанки особисто) досягли якихось островів у Тихому Океані. Є й непрямі підтвердження перебування інків на острові: легенди місцевих жителів про могутнього вождя на ім'я Тупа, який прибув зі сходу; руїни Аху Вінапу, зведені в класичному стилі архітектури інків із ретельно підігнаних один до одного базальтових блоків неправильної форми; а також той факт, що тотора, яка росте у вулканічних озерах Рано Рараку і Рано Кау, з'явилася там не раніше XIV століття, а за межами острова Пасхи вона росте тільки в озері Тітікака. Ця гіпотеза має своє підтвердження у виявленій у крові сучасних рапануйців ДНК жителів Південної Америки. Аналіз геномних варіацій 807 особин із 17 островних популяцій з усієї Полінезії та 15 груп корінних американців Тихоокеанського узбережжя переконливо свідчить про те, що у Східній Полінезії до заселення Рапа-Нуї близько 1200 року стався єдиний контакт між полінезійцями та групою корінних американців, що найтісніше пов'язана з індіанським народом сену в сучасній Колумбії.

До появи європейців на острові проживали два різних народи - "довговухі", які домінували і мали своєрідну культуру та писемність, будували моаї, і "коротковухі", які займали підлегле становище. За даними недавніх лінгвістичних досліджень, правильний переклад назви племен "ханау момоко" - "каста тонких" і "ханау еепе" - "каста огрядних". Надалі відновити інформацію про колишню культуру острова Пасхи виявилось вкрай важко, залишилися лише уривчасті відомості.

Генетиками у п'яти викопних зразків із Рапануї було виявлено мітохондріальну гаплогрупу В (три субклади В4а1а1m1 і дві субклади

B4a1a1). Найдавніші зразки датуються періодом з 1445 по 1624 рік. (Сааведра, Х. (2022))

Нині Пасхи - безлісий острів із неродючим вулканічним ґрунтом, проте на час заселення полінезійцями в IX-X століттях, за даними палінологічних досліджень кернів із ґрунту, острів був вкритий густим лісовим покривом.

У минулому, як і зараз, схили вулканів використовувалися для вирощування батату і ямсу.

Згідно з легендами Рапануї, рослини хау (*Triumfeta semitriloba*), марікуру (*Sapindus saponaria*), макої (*Thespesia populnea*) і сандалове дерево завезли король Хоту-Мату'а, який приплив на острів із таємничої батьківщини Мара'е Ренга (рап. Mara'e Renga). Це справді могло статися, оскільки полінезійці, заселяючи нові землі, приносили з собою насіння рослин, що мали важливе практичне значення. Стародавні рапануйці дуже добре знали на сільському господарстві, рослинах, особливостях їхнього вирощування, тож острів цілком міг прогодувати кілька тисяч людей.

Поселенці вирубували ліс як для господарських потреб (кораблебудування, будівництво жител, транспортування моаї тощо), так і для звільнення місць під посіви сільськогосподарських культур. Унаслідок інтенсивного вирубування, що тривало протягом століть, ліс був зведений повністю приблизно до 1600 р. Наслідком цього стала вітрова ерозія ґрунтів, що знищила родючий шар, різке скорочення вилову риби через відсутність лісу для будівництва човнів, падіння виробництва продовольства, масовий голод, канібалізм і скорочення населення в кілька разів за кілька десятиліть.

Однією з проблем острова завжди був дефіцит прісної води. На Рапануї відсутні повноводні річки, а вода після дощів легко просочується крізь ґрунт і тече в бік океану. Рапануйці споруджували невеликі колодязі, змішували прісну воду з солоною, а іноді пили просто солону воду.

У минулому полінезійці, вирушаючи на пошуки нових островів, завжди брали з собою трьох тварин: свиню, собаку і курку. На острів Пасхи завезли тільки курку - згодом символ благополуччя у стародавніх рапануйців.

Щур не є домашньою твариною, однак і його було завезено першими поселенцями острова Пасхи, які вважали його делікатесом. Після чорних щурів, завезених Хоту-Мату'а і його послідовниками, на острові з'явилися вже сірі щури, завезені європейцями.

Води, що оточують острів Пасхи, рясніють рибою, особливо біля скель острова Моту-Нуї, де у великій кількості гніздяться морські птахи. Риба була улюбленою їжею стародавніх рапануйців, а в зимові місяці навіть встановлювалося табу на її вилов. На острові Пасі в минулому використовували величезну кількість рибальських гачків. Деякі з них робили з людських кісток, їх називали мангаї-іві (рап. *mangai ivi*), інші - з каменю, їх називали мангаї-кахі (рап. *mangai kahi*) і в основному використовували для вилову тунця. Гачки з полірованого каменю були лише у привілейованих жителів, яких звали тангата-ману (рап. *tangata manu*). Після смерті власника вони клалися в його могилу. Саме існування рибальських гачків свідчить про розвиненість давньорапануйської цивілізації, бо техніка полірування каменю досить складна, як і досягнення таких гладких форм. Часто рибальські гачки робилися з кістки ворога. За віруваннями рапануйців, так рибалці передавалася мана (рап. *mana*) загиблої людини, тобто її сила.

Рапануйці полювали на черепах, які часто згадуються в місцевих легендах. Вони так сильно цінувалися рапануйцями, що навіть на березі споруджували тупи (рап. *tupa*), які слугували дозорними вежами.

У стародавніх рапануйців було не так багато пиріг (рапануйська назва - вака, рап. *vaka*), як і в інших полінезійців, що борознили води Тихого океану. До того ж, явний дефіцит високих і великих дерев позначився на

техніці їхнього виробництва. У рапануйців було два типи пиріг: без балансира, які використовували під час плавання поблизу берега, і пироги з балансиром, які використовували під час мореплавства на далекі відстані. До моменту відкриття острова європейцями, через відсутність великих дерев, рапануйці вже не мали плавальних засобів, здатних долати значні відстані, рибу і морських тварин вони могли ловити тільки біля берега.

Про структуру давньорапануйського суспільства, що існувало до XIX століття, відомо дуже мало. У зв'язку з вивезенням місцевого населення до Перу, де його використовували як рабів, епідеміями через хвороби, завезені на острів європейцями, і прийняттям християнства рапануйське суспільство забуло про ієрархічні стосунки, які існували раніше, про зв'язки сім'ї та племені.

На початку XIX століття на Рапануї існувало десять племен, або мата (рап. mata), члени яких вважали себе нащадками епонімічних предків, що, своєю чергою, були нащадками першого короля острова Хоту-Мату'а. Згідно з рапануйською легендою, після смерті Хоту-Мату'а острів був поділений між його синами, які дали назви всім рапануйським племенам. Поступово від існуючих племен виділялися нові. Так, рапануйська легенда розповідає про появу племен раа і хамеа, які проживали на території племені миру.

Складність політичної географії острова також полягає в тому, що на час відкриття Рапануї племена не проживали виключно на своїй території. Пояснювалося це насамперед міжплемінними шлюбами, внаслідок яких діти могли претендувати на землі свого батька з іншого племені або успадкувати володіння матері.

Територія племені часто ділилася між нащадками членів мата-Іті (рап. mata iti), або невеликих кланів, що формувалися всередині племені. Землі, що належали їм, являли собою смужки землі, що тягнулися від берега до

центру острова. Аху на березі, який був цвинтарем і святилищем, вказував на приналежність території якомусь племені.

У давнину одноплемінники жили у величезних хатинах. Це була подоба родової громади, яку називали іві (рап. *ivi*). Роль такої розширеної родини невідома. Але якщо говорити про полінезійську громаду загалом, то можна припустити, що в ній усі члени спільно володіли землею (тобто це була общинна, спільна земля) і спільно займалися сільським господарством. (Альварес-Літорес, Х. (2022))

Крім племен і родових громад, які становили основу громадської організації рапануйського суспільства, існували більші об'єднання, політичні за своєю сутністю. Десять племен, або мата (рап. *mata*), були розділені на два ворогуючі союзи. Племена заходу і північного заходу острова зазвичай називалися люди Ту'у - це назва вулканічного піку недалеко від Анга-Роа. Їх також називали мата-нуї. Племена східної частини острова в історичних легендах називаються "люди Хоту-іті".

Система ієрархії, що існувала в минулому на острові, нині зникла. На чолі ієрархічних сходів перебував арікі-мау (рап. *ariki mau*), або верховний вождь, якого місцеві племена шанували як божество. Нижче знаходилися жерці, або іві-атуа (рап. *ivi atua*), і місцева знать, або арікі-пака (рап. *ariki paka*). Причому до знаті належало все плем'я світу, це винятковий випадок серед полінезійських народів. В інших племенах арікі-пака і зовсім були відсутні.

На наступному щаблі ієрархічних сходів перебували воїни, або матато'а (рап. *matato'a*), які часто претендували на політичну владу. Нижче становище посідали кіо (рап. *kiu*), або залежне населення (найімовірніше, воно формувалося з членів переможеного племені). Точне становище ремісників у цих сходах невідоме, але ймовірно, що вони посідали досить високе місце в рапануйському суспільстві.

Як і на інших островах Полінезії, рапануйський король втрачав свій титул після народження старшого сина. На ділі, король перебував при владі як регент доти, доки його син не ставав здатним здійснювати свої функції самостійно. Повноліття наставало після одруження, після чого колишній король втрачав свої функції. Точні обов'язки рапануйського короля невідомі. Однією з його основних функцій було накладення і зняття табу.

Стародавні рапануйці були вкрай войовничі. Щойно починалася ворожнеча між племенами, їхні воїни фарбували своє тіло в чорний колір і вночі готували свою зброю до бою. Після перемоги влаштовувався бенкет, на якому воїни-переможці їли м'ясо переможених. Самих людоджерів на острові називали каї-тангата (рап. kai tangata). Канібалізм існував на острові аж до християнізації всіх його жителів. Однак, дослідження Бінгемтонського університету (США) показують, що наконечники обсидіанових знарядь на острові не схожі на зброю. Антрополог Карл Ліпо вважає, що "традиційні уявлення людей про те, що острів Пасхи - це "острів катастрофи і розпаду", просто невірні в доісторичному сенсі. Населення тут було успішним і стійко проживало аж до першого контакту з європейцями.

1687 року лікар Ліонел Вафер перебував на борту судна "Bachelor's Delight", яким командував пірат Едвард Девіс. Він помітив велику смугу землі, приблизно на 20°27' південної широти. Судячи із залишених описів, це дуже нагадує острів Пасхи. Однак координати дані дуже неточно. Тому неправильно приписувати відкриття острова Ваферу або Девісу.

5 квітня 1722 року екіпаж головного корабля "Afrikaanse Galley" голландського мандрівника Якоба Роггевена помітив на горизонті сушу - це був Рапануї. Того ж дня адмірал назвав острів на честь християнського свята Великодня. На момент відкриття острова Роггевеном на ньому проживало близько двох-трьох тисяч місцевих жителів.

На цілих 50 років європейці забули про існування острова. Мореплавці продовжували шукати таємничу Землю Девіса, південний

континент, знайти який так і не вдалося. Тим часом Іспанія, побоюючись за свої американські колонії, вирішила анексувати території, що лежали поблизу них. 1770 року Мануель де Аамат-і-Хуньент (Manuel de Amat y Junyent), колоніальний адміністратор Перу, послав корабель "San Lorenzo" під командуванням Феліпе Гонсалеса де Аедо (Felipe Gonzáles de Haedo) до берегів острова Пасхи, щоб анексувати його.

Після анексії Рапануї острів було названо на честь іспанського короля Карла III, він отримав назву Сан-Карлос (на ім'я Святого Карла, небесного покровителя короля). У присутності остров'ян було прочитано декларацію про протекторат. Насправді, спроба анексувати острів провалилася, і надалі Іспанія забула про його існування і ніколи більше не пред'являла на нього своїх прав.

Англійський мореплавець Джеймс Кук висадився на острові 12 березня 1774 року. Він знайшов острів спустошеним і помітив, що статуї острова Пасхи ідентичні знайденим у провінції Манта (Еквадор), а також порівняв їх із монументами в Тіауанако. Французький мореплавець Жан Франсуа Лаперуз побував на острові наприкінці 1787 року.

1862 рік став переломним в історії Рапануї. У цей час економіка Перу переживала період розквіту і все більше потребувала робочої сили. Одним з її джерел став острів Пасхи, жителі якого в другій половині XIX століття стали об'єктом работоргівлі.

12 грудня 1862 року в бухті Анга-Роа причалили 8 перуанських рабовласницьких кораблів. Було схоплено від 1000 до 2000 рапануїців, серед полонених був король Рапа-Нуї Камакої (Камакої) і його син Маурата (Maurata). У Кальяо та на острові Чинча перуанці продали бранців власникам компаній, що займалися видобутком гуано. Через принизливі умови, голод і хвороби з понад 1000 остров'ян у живих залишилося близько сотні людей. Тільки завдяки втручанню уряду Франції, а також губернатора Таїті вдалося зупинити работоргівлю рапануїцями. Після переговорів із

перуанським урядом було досягнуто домовленості, згідно з якою рапануйці, які залишилися живими, мали бути повернуті назад на батьківщину. Але через хвороби, здебільшого туберкульоз і віспи, додому повернулося лише 15 остров'ян. Завезений разом із ними вірус віспи, врешті-решт, призвів до різкого падіння чисельності населення на острові Пасхи, почалися громадянські війни, були забуті попередні принципи суспільних відносин, почався голод. У результаті чисельність населення скоротилася приблизно до 600 осіб. (Валенсуела, Х. (2022))

Християнство і, насамперед, місіонер Згромадження Святих Сердець Ісуса і Марії Ежен Ейро відіграли значну роль у житті рапануйців. Одразу ж після висадки на острові 1862 року місіонер взявся за навчання рапануйців, і вже за кілька місяців шестеро остров'ян читали катехізис французькою мовою. Однак залишатися осторонь там, де відбувається конфлікт між правлячими кланами, було неможливо. 11 листопада 1864 року Ейро підібрана направлена за ним на острів шхуна.

Через 17 місяців Ейро повернувся на Рапануї з місіонером Іполитом Русселем і сімома мангареванцями. Своїм головним центром місіонери зробили Санта-Марія-де-Рапа-Нуї, що об'єднала два містечка - Анга-Роа і Матавері. Землі біля них були викуплені у місцевих жителів 1868 року.

Почалося активне навернення рапануйців у християнство, хоча вожді місцевих племен тривалий час чинили опір. 14 серпня 1868 року Ежен Ейро помер від туберкульозу. Місіонерська місія проіснувала близько 5 років і позитивно вплинула на жителів острова: місіонери навчали письма (хоча в них уже була своя ієрогліфічна писемність), грамоти, боролися зі злодійством, убивствами, багатоженством, сприяли розвитку сільського господарства, розводячи невідомі раніше на острові культури.

1868 року на острові оселився з дозволу місіонерів агент торгового дому Брандера Дютру-Борньє, який зайнявся на Рапануї розведенням овець. Розквіт його економічної діяльності припадає на період після смерті

останнього законного правителя, сина верховного вождя Маурата, дванадцятирічного Григоріо, який помер 1866 року.

Тим часом, чисельність населення Рапануї значно скоротилася і 1877 року становила 111 осіб.

Наприкінці XIX століття біля острова Пасхи причалювало безліч кораблів, екіпажі яких здебільшого цікавилися об'єктами мистецтва рапануйської культури.

Перші чилійські кораблі були помічені біля Рапануї ще в 1830-х роках, проте тісні торговельні зв'язки були налагоджені тільки в 1870-х роках. Перемігши Болівію і Перу в Тихоокеанській війні 1879-1883 років, Чилі приступила до активної колонізації земель. 9 вересня 1888 року капітан Полікарпо Торо Уртадо (Policarpo Toro Hurtado) висадився на острові й оголосив про анексію Рапануї Чилі. Місцева церква перейшла під юрисдикцію архієпископа міста Сантьяго-де-Чилі. 1898 року вождь Ріро Каінга вирушив до Чилі зі скаргою на зловживання чилійської влади, проте за кілька днів помер у Вальпараїсо. Відтоді на острові Пасхи верховних вождів уже не було.

З першої чверті XX століття почалися численні науково-дослідні експедиції на острів Пасхи. З березня 1914 р. до серпня 1915 р. на острові працювала експедиція англійського подружжя-дослідників В. С. Раутледжа і К. С. Раутледж, яка приділила особливу увагу вивченню кам'яних похоронних майданчиків аху і кам'яних статуй моаї. У 1934-1935 рр. острів відвідала франко-бельгійська експедиція, у складі якої були такі відомі вчені, як А. Метро (Alfred Métraux) і Х. Лавашеррі (Henri Lavacherry). (Наума, Ф. (2022))

У 1950-х роках норвезький мандрівник Тур Гейердал наново відкрив світові острів Пасхи, зокрема експериментально відтворив силами місцевих жителів і без застосування сучасної техніки вирубку статуї з гори, її транспортування островом і встановлення на п'єдестал. У книзі "Аку-аку"

Геєрдал висунув гіпотезу про те, що острів Пасхи був заселений переселенцями Стародавнього Перу. З метою перевірки цієї гіпотези 2015 року норвежець Торгейр Хіграфф організував експедицію "Кон-Тікі 2". На двох дерев'яних вітрильних плотах, конструкції аналогічної стародавнім плотам інків, учасники цієї міжнародної експедиції, серед яких були четверо українців, сьомого листопада стартували з Перу до острова Пасхи. 19 грудня обидва плоти, успішно подолавши близько двох тисяч морських миль, досягли острова Пасхи, підтвердивши можливість такої подорожі. Однак генетичні та антропологічні дані спростовують спорідненість корінного населення острова Пасхи з індіанцями.

З 1914 року чилійський уряд став призначати на острові губернаторів. Спочатку це були переважно офіцери, як чинні, так і відставні. З 1953 року острів Пасхи підпорядковувався командуванню чилійського ВМФ. Мешканцям острова в цей час було заборонено залишати межі Анга-Роа або лише з письмового дозволу, що значно обмежувало права рапануйців. Тільки 1956 року умови життя на острові стали сприятливішими, а місцевим школярам було дозволено навчатися на материковій частині Чилі. З 1966 року на острові стали проводитися вільні вибори.

Острів Пасхи тричі відвідував військовий диктатор Чилі Аугусто Піночет.

2.3. Історично-культурні пам'ятки Чилі, як потенціал для розширення списку світової спадщини ЮНЕСКО

Чилі є країною з багатою історико-культурною спадщиною, значна частина якої може претендувати на включення до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. На даний момент у країні нараховується 6 об'єктів,

визнаних ЮНЕСКО, однак існує чималий потенціал для номінування нових пам'яток у майбутньому. (Рівера, М.А. (2022))

Одними з найперспективніших кандидатів є археологічні пам'ятки культури моче та інших давніх цивілізацій у долині Вільканота на півночі Чилі. Тут виявлено величезні геогліфи в пустелі, гігантські земляні пірамідальні споруди, поховання правителів та знатних осіб, керамічні вироби та інші артефакти.

Привабливими для включення до Списку ЮНЕСКО є також містечка Тобатіс і Нільюе в регіоні Біобіо із збереженими історичними будівлями, що є зразками традиційної архітектури та містобудування пост-іспанського періоду в Чилі.

Потенційним об'єктом номінації від Чилі може стати система фортець та батарей узбережжя провінції Вальпараїсо, зведених для захисту від піратів і морських нападів у 16-19 століттях.

Цікавим прикладом гармонійного поєднання історико-культурної та природної спадщини є старовинні гірничі селища в Андах, такі як Сейро-Ель-Ромеріо. Їхня специфічна архітектура доби "срібного буму" тісно інтегрована в гірські ландшафти.

Значний потенціал для номінування в Чилі мають також церковні споруди колоніального періоду - численні базиліки, собори, монастирі, каплиці, декоровані барочними розписами та різьбленням.

Загалом, культурна спадщина Чилі є дуже багатою та різноманітною - від пам'яток давніх андських цивілізацій до архітектурних ансамблів іспанської колонізації. Подальше вивчення і представлення цих об'єктів для розгляду ЮНЕСКО сприятиме більш повному відображенню багатства історії та культури Чилі в переліку найціннішої світової спадщини людства.

Чилі володіє багатою та різноманітною історичною та культурною спадщиною, яка ще не повністю представлена в Списку Світової спадщини ЮНЕСКО.

На додаток до п'яти об'єктів, що вже включені до списку, існує багато інших пам'яток, які мають потенціал для визнання ЮНЕСКО.

Ось деякі з цих пам'яток:

Форти Магелланів протоки: Ці форти, побудовані в 16 столітті іспанськими конкістадорами, є свідченням ранньої колоніальної історії Чилі.

Місто Сан-Фернандо: Це місто, розташоване на острові Хуан-Фернандес, було першою колонією Чилі і є домом для численних історичних будівель та пам'яток.

Шлях інків: Цей маршрут, що проходить через Анди, з'єднував імперію інків з Чилі. Він має велике історичне та культурне значення.

Місто Чилоан: Це місто, розташоване на острові Чилоан, було важливим центром китобійного промислу в 19 столітті. Воно має добре збережений історичний центр з колоніальною архітектурою.

Національний парк Торрес-дель-Пайне: Цей парк, розташований в Патагонії, відомий своїми мальовничими пейзажами, включаючи гірські вершини, льодовики та озера.

Включення цих пам'яток до Списку Світової спадщини ЮНЕСКО допоможе зберегти їх для майбутніх поколінь, а також сприяти розвитку туризму в Чилі.

Важливо, щоб уряд Чилі та інші зацікавлені сторони співпрацювали, щоб підготувати номінаційні досьє для цих пам'яток та забезпечити їх відповідність суворим критеріям ЮНЕСКО.

У наступних параграфах цього дипломного проекту буде детальніше розглянуто потенціал розширення списку світової спадщини ЮНЕСКО в Чилі.

Буде проаналізовано, які історично-культурні пам'ятки мають потенціал для визнання ЮНЕСКО, а також які кроки необхідно зробити для підготовки номінаційних досьє.

3. ПОЛІТИКА ЧИЛІ У ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ; ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ

3.1. Перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму Чилі

Чилі має значний потенціал для розвитку культурно-пізнавального туризму завдяки своїй багатій культурній та історичній спадщині, яка включає численні об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Наявність таких визначних пам'яток як історичний квартал Вальпараїсо, церкви на острові Чилое, археологічні розкопки культури Атакама та інших надає Чилі унікальні конкурентні переваги на ринку культурного туризму.

Уряд Чилі усвідомлює важливість збереження та популяризації своєї культурної спадщини. У зв'язку з цим розробляються різноманітні програми та стратегії, спрямовані на стале управління об'єктами Всесвітньої спадщини, підвищення обізнаності громадян та залучення місцевих громад до їх збереження. Впровадження цих ініціатив відкриватиме нові можливості для розвитку екскурсійної діяльності, створення культурних маршрутів та тематичних турів.

Окрім об'єктів спадщини, Чилі може запропонувати туристам знайомство з традиційною культурою, мистецтвом, ремеслами, гастрономією корінних народів країни. Потенційно перспективними є поєднання культурних турів з природним туризмом, екотуризмом, подієвим туризмом та іншими видами. (Зеландія, О.А. (2020))

Для сталого розвитку культурно-пізнавального туризму необхідно вдосконалити туристичну інфраструктуру біля визначних об'єктів, посилити промоцію цих дестинацій на національному та міжнародному рівнях, підвищити якість супутніх туристичних послуг та збагатити культурно-пізнавальний продукт новими атракціями та заходами.

Загалом перспективи Чилі у сфері культурно-пізнавального туризму є надзвичайно сприятливими через наявність потужного ресурсного потенціалу, активної державної підтримки збереження культурної спадщини та зростаючого попиту туристів на автентичні культурні враження.

3.2. Залучення об'єктів історико-культурної спадщини Чилі до туристичної галузі; досвід для України

Чилі демонструє позитивний досвід залучення своїх численних об'єктів історико-культурної спадщини, зокрема об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, до розвитку туристичної галузі. Цей досвід може стати корисним і для України в плані сталого використання культурної спадщини в туристичних цілях.

По-перше, важливим є системний підхід з боку уряду Чилі до питань збереження, охорони та промоції об'єктів всесвітньої культурної та природної спадщини. Розроблено комплексні стратегії управління цими об'єктами, проводиться активна робота із залученням місцевих громад та підвищення їх обізнаності.

По-друге, в Чилі створено розгалужену мережу туристичних маршрутів, які пролягають повз найцінніші пам'ятки історії та культури. Популярними є культурно-пізнавальні тури містами із багатим історичним минулим, відвідування археологічних розкопок, етнографічні тури до місць компактного проживання корінних народів.

По-третє, уряд активно співпрацює з приватним сектором та місцевими громадами у розвитку відповідної туристичної інфраструктури - готелів, ресторанів, центрів для відвідувачів біля пам'яток. Це дозволяє створювати більше робочих місць та залучати кошти для збереження об'єктів.

По-четверте, приділяється значна увага промоції культурно-історичних дестинацій як на внутрішньому, так і на міжнародному туристичному ринках через рекламні кампанії, виставкову діяльність, представлення на впливових ресурсах.

Для України цінним є досвід Чилі у залученні історико-культурної спадщини до туристичної галузі на системній основі та за активної участі держави, приватного бізнесу та місцевих громад. Необхідно також більше уваги приділяти створенню сучасної туристичної інфраструктури біля визначних пам'яток та ефективному брендингу й промоції культурно-пізнавальних турів.

ВИСНОВКИ

1. Чилі володіє унікальною культурною та природною спадщиною, представленою численними об'єктами Всесвітньої спадщини різних типів - містами, археологічними пам'ятками, природними заповідниками, творіннями корінних народів.

2. Уряд Чилі усвідомлює величезну цінність своєї історико-культурної спадщини та проводить активну політику щодо її ефективного управління, збереження та популяризації відповідно до вимог і принципів ЮНЕСКО.

3. Об'єкти Світової спадщини відіграють важливу роль у розвитку туристичної індустрії Чилі, сприяючи залученню все більшої кількості культурних туристів та набуваючи статусу національних туристичних брендів.

4. Була розроблена ефективна система управління об'єктами Всесвітньої спадщини з чіткими стратегіями, програмами дій, залученням місцевих громад та відповідними організаційними структурами.

5. Впроваджуються дієві заходи зі створення належної туристичної інфраструктури біля визначних пам'яток, розробки культурно-пізнавальних турів, забезпечення сталого використання об'єктів, які генерують значні економічні вигоди.

6. Перспективними напрямками є подальше вдосконалення управлінських процесів на об'єктах відповідно до динамічних викликів сьогодення, всебічне залучення громад до збереження спадщини, поглиблення інтеграції пам'яток у туристичний сектор.

7. Досвід Чилі у сфері управління й залучення Світової спадщини до індустрії туризму є дуже корисним для вивчення та можливого застосування в Україні з метою ефективного використання наявного потенціалу історико-культурних пам'яток.

Загалом, об'єкти Всесвітньої культурної спадщини є важливими активами Чилі, які за належного збереження і грамотного управління здатні забезпечувати сталий розвиток туризму, сприяти економічному зростанню та підвищувати національний імідж держави на світовій арені.

РЕЗЮМЕ\RESUME

Резюме

Тема дипломної роботи: "Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО в Чилі"

Актуальність дослідження об'єктів Світової спадщини в Чилі зумовлена їх унікальною цінністю як свідчення культурного різноманіття і важливої складової історико-культурного надбання людства. Ці пам'ятки мають величезний потенціал для розвитку культурно-пізнавального туризму, генерування економічних вигод та підвищення іміджу країни.

Мета дослідження полягала у комплексному вивченні об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Чилі, аналізі практики їх збереження та управління, оцінці ролі у розвитку туризму та виробленні пропозицій щодо удосконалення залучення цих пам'яток до сфери туризму.

Для досягнення поставленої мети були вирішені наступні завдання: систематизовані відомості про об'єкти Всесвітньої спадщини в Чилі, проаналізовано політику держави щодо їх охорони і популяризації, визначено їх місце і роль в індустрії туризму, досліджено управлінські аспекти, розглянуто перспективи та напрямки удосконалення використання пам'яток.

У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження - описовий, порівняльний, структурно-функціональний, системний аналіз, моделювання.

За результатами дипломного дослідження зроблено низку важливих висновків про сучасний стан і перспективи розвитку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Чилі. Ключовими є визнання їх туристичної привабливості, запровадження ефективної системи управління з залученням громад, інтеграція пам'яток у туристичну галузь.

Практичне значення роботи полягає в узагальненні досвіду Чилі з метою можливого використання при створенні системи управління туристичними дестинаціями в Україні на базі об'єктів історико-культурної спадщини.

Resume

Thesis topic: "UNESCO World Heritage Sites in Chile"

The relevance of the study of World Heritage sites in Chile is due to their unique value as evidence of cultural diversity and an important component of the historical and cultural heritage of mankind. These monuments have enormous potential for the development of cultural and educational tourism, generating economic benefits and enhancing the country's image.

The purpose of the study was to comprehensively study the UNESCO World Heritage Sites in Chile, analyze their conservation and management practices, assess their role in tourism development, and develop proposals for improving the involvement of these sites in the tourism sector.

To achieve this goal, the following tasks were solved: systematized information about World Heritage sites in Chile, analyzed the state policy on their protection and promotion, determined their place and role in the tourism industry,

studied management aspects, considered prospects and directions for improving the use of monuments.

The work uses general scientific and special research methods, such as descriptive, comparative, structural and functional, system analysis, and modeling.

Based on the results of the thesis research, a number of important conclusions have been drawn about the current state and prospects for the development of UNESCO World Heritage Sites in Chile. The key ones are the recognition of their tourist attractiveness, the introduction of an effective management system involving communities, and the integration of monuments into the tourism industry.

The practical significance of the work is to summarize the experience of Chile for the purpose of possible use in creating a tourist destination management system in Ukraine based on historical and cultural heritage sites.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Книги:

1. Альварес-Літорес, Х. (2022). Світова культурна спадщина в Чилі. Київ.
2. Бергер, Дж. (2023). Чилі. Путівник Світовою спадщиною. Київ.
3. Зоріна І. Н. (1971) Революція чи реформа в Латинській Америці. Критика реформізму чилійської християнської демократії. - М.: Наука.
4. Кампос, Ф. (2022). Археологічні пам'ятки ЮНЕСКО в пустельних районах Чилі. Київ.
5. Лебедева І.М. (13–14 травня 2021 р.) Особливості використання культурної спадщини первісної доби в туризмі. *Ad orbem per linguas*. До світу через мови: Матеріали Міжнародної науково-практичної відеоконференції. Київ, 2021. С. 584–585.
6. Лебедева І.М. (2023) Соціальні аспекти становлення туризму. *Ad orbem per linguas*. До світу через мови: Матеріали Міжнародної науково-практичної відеоконференції «Наративи сучасної України у світовій геополітиці» (18–19 травня 2023 р.). Київ: Видавничий центр КНЛУ. С. 517–518.
7. Монтес, С.М., & Хіменес, Р.А. (2022). Культурна спадщина Чилі: історія та сучасність. Київ.
8. Педро де Сьєса де Леон. (24 липня 2008) Хроніка Перу. Частина перша. С.45.
9. Платошкін Н. Н.(2011) Чилі 1970-1973. Перервана модернізація, с. 10.
- 10.Рівера, М.А. (2022). Політика збереження культурної спадщини в Чилі. Київ.
- 11.Сааведра, Х. (2022). Визначні природні об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО в Чилі. Київ.

Журнальні статті:

12. Валенсуела, Х. (2022). Управління сталим туризмом на об'єктах Світової спадщини в Чилі. Конгрес, Вінья-дель-Мар.
13. Гарсія, М.Р. (2019). Роль місцевих громад у збереженні об'єктів Світової спадщини в Чилі. Антропологія та культура, 1(17-28).
14. Зеландія, О.А. (2020). Роль об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО у розвитку туризму в Чилі. Географія та туризм, 3.
15. Ідалгор, А.Х. (2021). Управління та збереження об'єктів Світової спадщини в Чилі. Світова спадщина сьогодні, 6.
16. Матурана, Ф.С. (2019). Забезпечення належного управління об'єктами Світової спадщини в Чилі. Державне управління, 3(35-44).
17. Міллер, К. (2021). Історія та значення об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Чилі. Журнал культурних досліджень, 9.
18. Наума, Ф. (2022). Вплив об'єктів Світової спадщини на економіку Чилі. Економіка туризму, 6.
19. Тарре, А. (2020). Культурна спадщина ЮНЕСКО як інструмент соціально-економічного розвитку Чилі. Культура та суспільство, 10.
20. Уртадо, С. (2023). Вплив ЮНЕСКО на формування ставлення до об'єктів культурної спадщини в Чилі. Історія та археологія, 6.

Веб-сайти:

21. 40 Years Are Nothing: History and Memory of the 1973 Coups D'etat in Uruguay and Chile. (Ed. by P. Leighton, F. Lopez). Cambridge Scholars Publishing, 2015. URL: <https://www.cambridgescholars.com>
22. Ahumada J.M. The Political Economy of Peripheral Growth: Chile in the Global Economy. Springer International Publishing; Palgrave Macmillan, 2019. URL: <https://www.springer.com/gp>
23. Chile: Environmental History, Perspectives and Challenges. [Ed. by A.J. Alaniz]. Nova Science Publishers. URL: <https://novapublishers.com>

24. Country profile: Chile. URL:
https://web.archive.org/web/20100114035710/http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/country_profiles/1222764.stm
25. Human and income poverty: developing countries. URL:
<https://web.archive.org/web/20090212140250/http://hdrstats.undp.org/indicators/25.html>
26. Енциклопедія Світової Спадщини. Чилі. URL:
<https://reporter.zp.ua/spisok-obyektiv-svitovoyi-spadshini-yunesko-v-chili-l-uk.html>
27. Місцевий економічний розвиток завдяки туризму на об'єктах Світової спадщини: збірник кейсів з Чилі. ЮНЕСКО. URL:
https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380398_rus
28. Права корінних народів і Світова спадщина в Чилі: виклики та перспективи. ЮНЕСКО. URL:
<https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/03d1ba7a-b0b2-4914-977f-02f87d230325/content>
29. Проблеми збереження об'єктів Світової спадщини в Чилі. ІККРОМ. URL:
<https://www.istorstudio.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/70/94>
30. Список об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Чилі. Офіційний сайт ЮНЕСКО. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/261/>